

תורת אמן

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרק תשיעי

ברכות הראיה

סוגיה יח: ברכת "דיין האמת"

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה יח: ברכת "דיין האמת"

*

מקורות

- א. גמ' ס. "מברך על הרעה כו'... השתא מיהא טובה היא"
 גמ' ס: "חייב אדם לברך כו'... כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכל לטובה"
 ב. רמב"ם הל' ברכות פ"י הל' ג-ד
 ג. שו"ע סי' רכב סע' ב-ג, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

על בשורות רעות אומר: ברוך דיין האמת. [משנה נד.]

ברכת "דיין האמת" מובאת בגמ' ארבע פעמים:

- א. על בשורות רעות [משנה נד].
 ב. הרואה אשתו של לוט [נד:].
 ג. הרואה את הקטע ואת הסומא ואת פתויי הראש ואת החגר [נח:].
 ד. הרואה בתי ישראל בחורבנם [נח:].
 ארבעת המקרים הללו מתחלקים לשתי קטגוריות שונות:
 א. ברכה על בשורה רעה - ברכה על הצער האישי ועל הכאב האישי.
 ב. ברכה על מידת הדין המתגלה בעולם - מיתתה של אשת לוט אינה נוגעת אלינו, ואינה מצערת אותנו כלל. חכמים תקנו ברכה על מידת הדין המתגלה בעולם, ללא קשר לנגיעה אישית שלנו.
 הברכה על בתי ישראל בחורבנם, שייכת לקטגוריה הראשונה, והברכה על ראיית קטע וסומא שייכת בפשטות לקטגוריה השנייה, אבל הראב"ד [מצוטט ברא"ה נח: ד"ה הרואה את הכושי (מובא לעיל עמ' 405)] סובר שגם היא שייכת לקטגוריה הראשונה, ולכן הוא אומר, שמברכים רק על אדם שהוא מצטער עליו.

משיטת הראב"ד, שמברכים "דיין האמת" על צער שמצטערים על אדם אחר, ניתן להוכיח שהברכה לא נתקנה רק על פורענות שפגעה באדם באופן אישי, אלא על כל פורענות שהוא מצטער עליה [כגון פיגוע, למרות שלא נפגע אף אדם הקרוב אליו].

הב"ח [סי' רכג סע' ב ד"ה אמרו לו מת אביו] פוסק כך בצורה מפורשת: "ונראה דלאו דוקא אביו, אלא הוא הדין שאר אדם כשר דאדם מצטער עליו מברך דיין האמת, דהוי ליה בכלל מה ששנינו: על שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת". ומוסיף הב"ח: "ומיהו העולם נוהגין לומר ברוך דיין האמת בלא שם ומלכות ולפענ"ד אינו נכון". מהט"ז [שם סק"ד]

ומהמגן אברהם [שם סק"ד] משמע שמעיקר הדין מברכים בשם ומלכות על כל אדם כשר, אפילו כשאינו מצטער עליו.

הלכה

מברכים ברכת "דיין האמת" על שמועות רעות [שו"ע סי' רכב סע' ב]. בשמועות רעות נכלל גם נזק ממוני, אבל לא נכלל צער על דבר שלא ניתן לו [ביאור הלכה ד"ה דיין האמת].
המשנה ברורה [סי' רכג סק"ח] פוסק: "והוא הדין שאר אדם כשר שאדם מצטער עליו שהוא בכלל שמועות רעות, מיהו העולם נוהגין לברך בלא שם ומלכות ואינו נכון, ועל כל פנים על תלמיד חכם שמת שצריך בודאי להתאונן ולהתמרמר על זה, וכן על קרוביו שחייב להתאבל עליהם ודאי יזכור הברכה בשם ומלכות".